מבצעי השפעה וההסברה במלחמת חרבות ברזל

written by אל"מ במיל' פרופ' גבי סיבוני | 10.04.2024

בעקבות פרסום דו"ח IPC[1] בנושא המשבר ההומניטרי ברצועת עזה פרסמה מנהלת התיאום והקישור במשרד הביטחון (מתפ"ש) מסמך תגובה מפורט על אודות הכשלים של הדו"ח והטעיית הציבור שנעשתה בו. לטענת מתפ"ש הדו"ח אינו משקף את המצב ברצועת עזה ומציג תמונה שקרית לגבי הרעב, ומכיל פגמים עובדתיים ומתודולוגיים רבים, חלקם חמורים.[2]

אין בכוונתנו לשטוח במאמר זה את מגוון הטענות שמתפ"ש מספק על אודות המצב האמיתי של אספקת המזון ברצועת עזה, אלא להתמקד במאפייני פעולתם של גורמים בתקשורת הבינלאומית ובקהילייה הבינלאומית ובכללה ארגוני סיוע הומניטרי למיניהם, שתכליתם להביא להפסקת המלחמה, לשלילת ההישגים המתחייבים מבחינת ישראל ובחלק מהמקרים גם מהרצון להבטיח את הישארות חמאס כגורם שלטוני וצבאי, בוודאי כגורם פוליטי משמעותי ומשפיע בזירה הפלסטינית. גורמים אלו פועלים, במקרה הטוב, כ"אידיוטים שימושיים", ובמקרה הגרוע יותר באופן מניפולטיבי ובהצגת מידע שגוי ומעוות הנשען על הנרטיב השקרי שחמאס מבקש להנחיל במאמצי תודעה שיטתיים, ואף מחזקו באמצעות הדהודו. ישראל מתקשה להתמודד עם הטענות וההאשמות ומוצאת עצמה מול ביקורת בינלאומית נוקבת, גם מצד ידידות מובהקות ובעלות ברית כארה"ב, כשמרחב הפעולה שלה מצטמצם או עלול להצטמצם באופן משמעותי. משהיא מנסה להתמודד עם הטענות, זה תמיד מעט מדי ומאוחד מדי, לאחר שהנרטיב השקרי על אודות הרעב בעזה כבר קנה לו נחלה ואחיזה והפך "לאמת המוחלטת".

בתנאים האלה, מערכת ההסברה הישראלית, המנסה לפעול מול מגוון קהלי היעד, אינה מצליחה לייצר נרטיב נגדי ולקעקע את הנרטיב של חמאס, המקבל תהודה בעולם, זאת אף על פי שהעובדות ברובן תומכות את הגרסה הישראלית. מערכת ההסברה פועלת באמצעות מה שקרוי בעגה הביטחונית "כלים לבנים". זו פעולה המבוצעת באמצעות מערך הדוברות וההסברה של המדינה, של צה"ל ושל שאר ארגוני הביטחון, תוך שימוש במידע גלוי הכולל ראיונות, מדיה ובכללה סרטונים, תמונות, גרפיקה וקובצי קול. אלה מופצים לקהלים השונים באמצעות כלי תקשורת מסורתית ורשתות חברתיות. ברוב המקרים מדובר בפעולה תגובתית מאוחרת ולא בפעולה מקדימה ויזומה, המלווה את הפעילות הצבאית ומאפשרת מידע זמין ואמין עוד בטרם הגיח הנרטיב של חמאס לאוויר.

מעבר לכך, קיים מרחב רחב של פעולה באמצעות כלים המאפשרים פעולה בכיסוי או בשיטוי שמטרתם העברה של מסרים למגוון קהלי יעד, בדגש על חמאס ותומכיו. בדרך כלל מטרת הפעולה הינה לתמוך את הפעולה של צה"ל ומדינת ישראל באמצעות הפצה של נרטיב נגדי, קעקוע הנרטיב של חמאס באמצעות הפרכתו וקעקוע שיטתי של אמינותו, כמו גם תקיעת טריזים

בינו לבין האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית ובינו לבין גורמים אוהדים בקהילה הבינלאומית.

האויב אינו שוקט על שמריו. לצד הפעלה מסיבית של גורמים בקהילה הבינלאומית באמצעות דיס-אינפורמציה ומיס-אינפורמציה המעצבות ומעצימות את נרטיב ההרעבה, כמו גם נרטיב הפגיעה הלא-מידתית בחפים מפשע ובהרס לא-מידתי. חמאס מתכתב עם שפת הדין הבינלאומי, אף על פי שהוא הראשון להפרתו ברגל גסה, עם הלקסיקון של שיח זכויות אדם ועם נרטיב הקורבנות הפלסטיני, והכול באצטלת שפת הכיבוש ומונחיה, המוזנים משיח התקינות הפוליטית, התנועות האנטי-קולוניאליסטיות והפרוגרסיביות המערבית. בנוסף, ובסיוע איראני, חמאס פועל באמצעות קמפיינים שיטתיים להעמקת הקיטוב בחברה הישראלית ולהעצמת המתחים וחוסר האמון בינה לבין הצבא והממשלה. כך למשל, בתוכנית של איילה חסון בכאן 11 פורסם (30.3.2024) על אודות רשת השפעה זרה בשם "איסאנד" שמזוהה עם חמאס, שחבריה פועלים להפיץ בעברית ברשתות החברתיות בישראל תכנים מפלגים, במטרה להנכיח ולהעמיק פילוג בחברה כדי לפגוע בסולידריות ובלכידות החברתית בישראל.[1] המסרים נועדו גם לקדם את מטרות החמאס, וחברי הרשת הם ערבים ומוסלמים מרחבי העולם.

מול המאמצים ה"לבנים" וה"שחורים" של האויב, ישראל מוצאת עצמה במגננה מתמדת ללא יכולת פעולה אפקטיבית מול קהלי היעד הרלוונטיים, כדוגמת מנהיגי מדינות באירופה, בארצות הברית ובהינדו-פסיפיק, הפקידות המקצועית התומכת את מקבלי ההחלטות, אליטות אינטלקטואליות, תקשורת וקהלי יעד נוספים בזירה הפלסטינית ובעולם הערבי. ישראל, שלה יכולות טכנולוגיות עצומות, אינה מצליחה למצות יכולות אלה כדי לייצר נרטיב התומך את מאמצי המלחמה ולקעקע את הנרטיב האחר.

הבעיה אינה רק במהלכים החסויים, אלא גם במהלכי ההסברה לגורמי הקהילייה הבינלאומית. אכן, גורמים אלה אוטמים את אוזניהם ומכסים את עיניהם במטרה לא להיחשף למידע שאינו תומך במטרת העל שלהם הפסקת הלחימה בעזה. אולם, ישראל יכולה לפעול באופן רחב כדי להנכיח את הנרטיב הישראלי לקהלי היעד השונים במדינות הרלוונטיות. תהליכים אלה מחייבים תכנון מבצעי מדוקדק, ומימוש של התוכנית באופן המקצועי ביותר. אולם אף על פי שניתן להניח שקברניטי המדינה מכירים בצורך ומנחים לפעול, הרי שיכולות הביצוע של מדינת ישראל בתחום זה נמוכות מאוד, ועיקר המלאכה נעשית על ידי אזרחים והתארגנויות אזרחיות בישראל ומחוצה לה באופן עצמאי ללא איגום משאבים, סנכרון, שילוביות והכוונה מדינתית. דברים ברוח זו אמר מבקר המדינה אנגלמן בוועידת ישראל לאקלים: "היעדר בקרה על קבלת ההחלטות והיעדר היערכות למצבי סיכון התפוצצו לנו בפנים ב-7.10". עוד הוסיף ש"המכנה המשותף למשבר האקלים, לאסון מירון ול-7.10 יש אינספור החלטות ממשלה שהתקבלו אבל רמת הביצוע היא נמוכה".[2] מאחר שהאחריות על הדשדוש הפקידותי רובצת לעולם לפתחו של הדרג המדיני, מתחייב שינוי עומק בגישת הדרג המדיני לנושא, שאותו יש להגדיר כמאמץ מדינתי לצד מאמצי המלחמה האחרים.

הנטייה לתלות את יהבנו בהקמה של מבנים ארגוניים, בהגדרת תפקידים וסמכויות ובהקצאות

משאבים, הופכת למכשול תפיסתי וביצועי כאחד. את השינוי יש להתחיל בגיבוש תפיסה לאומית בתחום התודעה (כשההסברה הינה חלק ממנה), בגיבוש תורת לחימה של המאמץ התודעתי, בהגדרת היעדים והמטרות ומשם ייגזרו כל השאר. על מדינת ישראל לפעול לפיתוח תפיסה לאומית להסדרה ממלכתית למאמץ התודעה הלאומי ולהתמודדות עם מבצעי השפעה שתכלול התייחסות לכמה מרכיבים עיקריים ובהם: הגנה מפני מבצעי השפעה, סיכול מבצעי השפעה וביצוע מבצעי השפעה התקפיים, כשהמאמץ ההסברתי חייב להיות חלק מובנה בתפיסה הזו. במסגרת זו נדרש יהיה לבחון את הממשקים ואת יחסי הגומלין בין כלל הגורמים העוסקים בתחום התודעה, כולל ארגוני הביטחון, משרדי הממשלה והמגזר הפרטי.

יש צורך בגיבוש תפיסה לאומית ממלכתית כמאמץ כולל להסדרת הפעולה בין כלל הגורמים הפועלים במרחב, בכלל זה כאמור: צה"ל, שירות הביטחון הכללי, המוסד, משטרת ישראל, המשרד לעניינים אסטרטגיים, משרד החוץ, משרד המשפטים, מרכז ההסברה וגורמים רלוונטיים נוספים. עוד נדרש יהיה לפתח את המסגרת לשיתוף פעולה בין המגזר הממלכתי לזה הפרטי. בייחוד הדבר אמור גם בהקשר של שימוש במתנדבים שיקבלו כלים שיאפשרו להם לסייע במאמץ הכולל.

במסגרת זו מוצע יהיה להקים חמ"ל תודעה לאומי שיעסוק בניטור, בהכוונה ובבקרה של כלל מאמצי התודעה ברמה הלאומית. על חמ"ל התודעה הלאומי לפעול לפיתוח יכולת אכוונה של מודיעין באמצעות ציון ידיעות חיוניות (צי"ח) רלוונטי לגורמי האיסוף במדינה, ולהכווין יכולות איסוף ומחקר במטרה לאפשר בנייה של תמונת מצב מתמשכת ועדכנית. יש לפעול גם כדי לפתח שיטות להערכת ההישג במרחב התודעתי, במטרה לנסות ליצור קשר בין פעולה לתוצאה.

ניתוח המודיעין ותמונת המצב הקונקרטית של ישראל יאפשר לבצע הערכת מצב תודעתית, כשעל תחום התודעה להיות חלק מובנה בהערכת המצב, לכן יש לפתח יכולת לבצע הערכת מצב אינטגרטיבית שתשתף את כלל הגורמים הרלוונטיים ברמה הלאומית (צה"ל, ארגוני ביטחון, משרד החוץ, משרד המשפטים, גורמי הסברה ואחרים). חלק מובנה ביישום התפיסה הלאומית יחייב השקעות באמצעים ובטכנולוגיה מתאימה.

כדי לאפשר בנייה של יכולות התמודדות לאומיות בתחום מבצעי השפעה ותודעה נדרש יהיה להכשיר את כוח האדם המתאים. בשוק האזרחי התפתחה דיסציפלינה לפעולה במרחב התודעה, בעיקר למימוש מסעות פרסום ושיווק, על ידי חברות המתמחות בשיווק, בפרסום ובמדיה. ברמה הלאומית יהיה צורך להכשיר ולפתח כוח אדם שיוכל לפעול באופן אפקטיבי מול מבצעי תודעה בכל מרחבי הפעולה שתוארו (הגנה, סיכול, התקפה). בנוסף, נדרש יהיה לפתח תפיסה להפעלת מערך מתנדבים שיוכלו לפעול בעת הצורך. לצורך זה יפותחו גם כלים שיאפשרו למערך מתנדבים זה לפעול באפקטיביות מיטבית.

כל האמור לעיל לא יוכל להיות רלוונטי למלחמה הנוכחית, אבל יפה להתחיל שעה אחת קודם. כעת נדרש להוציא לפועל מאמצי תודעה בהקשר המבצעי הקונקרטי כדי להתמודד מול הנרטיב

השקרי של המשבר ההומניטרי וכדי לסייע בשיפור ובתחזוקת הלגיטימציה לפעולה הצבאית ככל הניתן, ולבסוף כדי לסייע באופן ישיר למאמצים המבצעיים בלחימה.

[1] Gaza Strip: Acute Food Insecurity Situation for 15 February – 15 March 2024 and Projection for 16 March – 15 July 2024, IPC.

https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1156872

[2] Food and Food Security in the Gaza Strip – Response to IPC Report, COGAT, March 2024.

https://acrobat.adobe.com/id/urn:aaid:sc:AP:5c8f94c2-5937-4f77-ada6-453b2fb1f4ff

[3] רשת ההסתה שמופעלת ע"י חמאס נוקטת אמצעי זהירות, כאן 11, מרץ 2024.

https://www.kan.org.il/content/kan-news/global/731154

[4] המבקר אנגלמן בוועידת ישראל לאקלים: "היעדר בקרה על קבלת ההחלטות והיעדר היערכות למצבי סיכון התפוצצו לנו בפנים ב-7.10" (27.3.2024), אתר מבקר המדינה.

https://www.mevaker.gov.il/he/publication/Articles/Pages/2024.03.27-Mevaker.aspx